

נורה גרינברג* | קול פרטי: הסוד הציבורי

הזיכרון הזה נשאר עד היום: דרך הדלת הסגורה – לא נעולה, אבוי, למה לא נעלתי, טיפשה, טיפשה שכמותי – מגיע רעש פתאומי מן המבואה. יש שם מישהו. אני קופאת, לבי חדל לפעום, בטני נשאבת פנימה, נשימתי נבלמת. לגופי חזייה ושמלה של אמא, שפתון אדום משוח על שפתיי. אין זמן להחליף בגדים ולהחזיר הכול למקומו. היקום עומד מלכת, יום הדין הגיע, ארמגרון, תהום האכדרון נפער לרגליי. במהירות הבזק אני בועטת את נעלי העקב של אמא אל מתחת למיטה, לובשת את המכנסיים והסוודר שלי על השמלה, משפשפת בפראות את שפתיי כדי להסיר את השפתון. בדיוק באותו רגע נפתחת הדלת ודודי עומד שם. "מה אתה עושה כאן?" הוא שואל, מופתע למצוא אותי שם. אני ממלמלת משהו, כבר שכחתי מה, אך למזלי דעתו מוסחת, כדרכו, והוא נפנה לענייניו.

בראשי רחש-בחש של השערות וחרדות. האם חש במשהו, האם התערורר חשדו? לעולם לא אדע. הייתה זו הקדמה לתבהלות רבות שנכוננו לי במשך השנים, כשנדמה היה לי סודי התגלה. וכמו התבהלות שבאו אחריה, גם זו נמוגה אל אנטי-קליימקס מיוסר. דבר לא קרה, לא באותו יום ולא בהמשך. דודי מעולם לא הזכיר את האינצידנט, קרוב לוודאי ששכח אותו בן רגע, אבל אני לא שכחתי. ארבעה עשורים בחיי היו עתידים להתנהל בתודעה עטופה שריון, שרייבי דרוכים בהתמדה לכל פורענות פתאומית שתחשוף אותי. למדתי לחקות באופן מושלם את מה שנחשב למהותי ולא היה אלא מסכה – כזו שהסתירה את האמת וגם יצרה אמת משלה.

זיכרון האירוע הזה, רגעים ספורים אלה של אחר-צהריים בשנתי התשיעית או העשירית, הוא רק שביב ממסכת מתחלפת של ביעותים והכחשה, בריחה מבוהלת, עצירות תכופות ומבטים חטופים מעבר לכתף. הזיכרון הזה מקפל את האימה, את האשמה, את הבושה, את עוצמתו של הסוד הנורא שאפף את חיי הפנימיים. עצום ונורא היה הסוד, כמוס לא רק מאחרים אלא גם מעצמי. אסור היה להביט בו, להעלותו על הדעת, להצביע עליו מפורשות. איום קטלני היה תלוי מעליו. "לא תוכל לראות את פני כי לא יראני האדם וחי", הוזהר משה, ומשהו בתוכי ידע, באינטואיציה מבועתת שאין מערערים עליה, שעצם ההעברה של הדברים לכרי מילים – עצם רמיזת נוכחותם בתודעה – תגרור את כיליוני המייד. שנים על שנים הקדשתי את כל מעייני להסתרה הזו. בניתי חומה של "אני חלופי" לגיטימי, המסוגל לנוע בעולם בבטחה. כמו מרגל שתול בארץ עוינת הייתה לי זהותי הברויה כשריון שהגן עליי ואפשר לי לשרוד.

וכי אותו "אני חלופי" היה ממשי? במובן מסוים – כן; הגבר הזה היה קיים בעולם. הוא אהב, כאב, חלם, הקים משפחה, היה אזרח מועיל ושומר חוק, שירת בצבא, הלך להפגנות

---

* נורה גרינברג עוסקת בייעוץ ותמיכה בסוגיות זהות מגדר ומטפלת באנשים החווים חוסר הלימה מגדרית ובמשפחותיהם. כיהנה בעבר כיו"ר האגודה למען הלהט"ב בישראל והייתה פעילה בולטת לקידום זכויות הציבור הטרנסג'נדר בישראל.

בעד השלום, עשה קולות ותנועות של גבר בטבעיות גמורה, היה אסרטיבי ודומיננטי במידה, עישן מקטרת וגידל זקן. הוא השתדל – ורוב הזמן אף הצליח – להתעלם מעננת חוסר הממשות שריחפה מעל הכול. הגבריות הזו אולי לא הייתה אותנטית אבל היא נחוותה ככזו. כידוע, אם אנשים מגדירים משהו כממשי, תוצאותיו נהפכות לממשיות.

הגבר הזה יצר מציאות ממשית. לא עלה על דעתי שיכול להיות אחרת. זו בדיוק הייתה הבעיה. את המציאות שבזהות המעושה, החלופית, חשבתי לאמתית, ואילו את זו הפוטנציאלית ששוועה להתממש חוויתי לא רק כצל לא רצוי ומאיים אלא כשיגעון בלתי־אפשרי. הכול היה תלוי על בלימה כל העת והתקיים כל זמן שהתקיימו המודעות שלי למצוקתי, הבנתי את תנאי קיומה ויכולתי להתעלם ממנה. משעה שהמצב השתנה קרס כל הבניין הנורמטיבי. בעיוורוני, בתוך ההונאה העצמית שבה חייתי, ראיתי צל הרים כהרים. סברתי שהבעיה נעוצה במעשיי החשאיים, המתגנבים, המביכים ומבלבלים כל כך: התלבשות ספורדית בבגדי אשה; קריאה מחתרנית כפייתית, שוקקת, בכל חומר שהתפרסם (הרבה לפני עידן האינטרנט) בנושאים כמו שינוי מגדרי, נזילות מגדרית, ערעור מגדרי; פנטזיות מיניות ביזאריות, פרברטיות (כך סברתי, רק מפני שהן לא נצמדו לתקן המחמיר המכתיב שמין משמעו גבר־חוש־באשה) שבהן הייתי אשה, פנטזיות שכל תכליתן – אני יודעת זאת היום – לאפשר לי לחוות נשיות, אולי נשיות אסורה וסוטה אבל ממשית ועוצמתית ומשכרת חושים; בלבול בכל הקשור לתשוקה מינית שלא מצאתי לו מענה (אם אני אשה, איך זה שגברים לא מושכים אותי ונשים כן?); קנאה יוקדת כלפי נשים; דיונים אין־סופיים עם עצמי בניסיון לנחש את מהות החוויה הנשית (כאילו מדובר בחוויה אחת ויחידה, מובחנת וחד־ערכית); תחושות של ניכור וזרות וניסיונות גמלוניים וכושלים שלי להשתייך, להיות כמו כולם; התעלמות כפויה מהתחושה שכל מה שקורה בעולם לא באמת נוגע לי. מעל לכל אלה ריחף, כמו חשרת סערה מחשיכה וחרושה בהבזקי ברקים, הצינור המצמית שאין לברוח ממנו: להיות "בסדר" מבחינה מגדרית, להיות נורמלי (בלשון זכר), להתעלם, להתכחש, לאטום אוזן לקולות ולדחפים שרחשו בתוכי.

אז אם כל אלה לא היו אלא ביטויים של דבר־מה הצפון במכמני נפשי, מה היה טיבו של הדבר הזה? משהו בי חשד שהעניין איננו במעשיי החשאיים, המביכים ומבלבלים ובשאר חוויותי העלוכות כל כך. כל אלה לא היו אלא הוכחה ניצחת לכך שיש בי קלון כמוס, ישות פגומה ונוראה שאסור להתודע אליה. הייתי מנועה מלדון בדבר, כי כל דיון כזה היה אסור באיסור מוחלט. השתדלתי לא לחשוב על הדברים, להקפיד על שמירת עיניים מפני הרגשות האסורים האלה, כמו חסיד ירא שמים המסיט מבטו מפני אשה ברחוב.

בלי לדעת ידעתי שהסוד עניינו בזהות מגדרית – אבל איך? כלום מגדר יכול להיות סוד? הלוא אין דבר פומבי יותר ממגדר, הנוכח בכול, הממלא כול, המעצב ומבנה את כל עולמנו. האקט הראשון שבו אדם מתקבל אל החברה הוא קביעת מגדרו: "זה בן" אומרים הבריות, בטוחים שחתיכת הבשר המבצבצת מבין הרגליים היא עדות וסימן לחיים שלמים. "זה בן", עלו גם בצאתי אל העולם. באותו מעמד נחתם גורלי ובמשך שנים רבות הייתי בטוחה שעליי לקבל את הדין: "זה בן!". איך זה יכול להיות אחרת? אופציה אחרת כלל לא הייתה קיימת ולא היו בנמצא מילים שיתארו אותה.

בעקשנות עיוורת דבקתי בהסבר הבלעדי, היחיד, שסופק לי, כפי שציפו ממני: הרי אני גבר, מה הרחף האסור הזה? שופנהאואר, כידוע, לימד אותנו שבחירת אובייקט התשוקה

אינה בשליטתנו. אדם אינו יכול לרצות את מה שהוא רוצה – ואני רציתי לרצות את שאמרו לי שהוא רצוי, וכל כך לא רציתי את הרחוי, הבזוי והמתועב שהיה שם, מחייך את חיוכו המגלגל, משתחץ על חוסר יכולתי להשתחרר מאחזתו.

והזהות? מה הייתה הזהות הזו שנמצאה כביכול בתוכי? האם הייתה זו מהות קונקרטיה כמו גרעין שטרם נבט, הנמצא בתוכי אי-שם כמו בלוטת האצטרובל שבה דימה דקארט לראות את מקום המפגש בין הגוף לבין הנפש? תצורה עלומה של נזירונים ודנדריטים ששיגרו אותות ודרשו מענה? כלום אפשר לצמצם את החוויה הסובייקטיבית למבנים חומריים מסוימים? ובכלל – כלום יכולה להתקיים זהות שאינה נחשפת לעולם, לפרהסיה? כלום לא למדנו מסארטר שהקיום קודם למהות? אין מהות שאינה קיימת בעולם, ורק הפרקטיקה החברתית היא שיוצרת זהות. זהות היא קשר והיא זקוקה להכרה של אחרים. פרויד תיאר זהות כהבניה מנטלית משותפת, וגי'מס מרשיה הגדיר אותה כמכלול של מחויבויות.

איך יכולה להתקיים מהות של זהות לפני שהזהות מתקיימת קיום ממש? אשה כלואה בגוף של גבר? מעולם לא הרגשתי כך. את הקלישאה הזו המציא לפני כמאה וחמישים שנה קארל היינריך אולריכס, סופר גרמני הומוסקסואל, כדי להסביר את מיניותו (כן, הצימוד הכפוי בין נשיות לבין תשוקה כלפי גברים אינו המצאה חדשה). מכל מקום, כיצד ייתכן שיש אשה בתוך מי שמתקיים בעולם רק כגבר? כלום לא למדנו מסימון דה-בובואר שלא נולדים אשה אלא נעשים אשה? רק בפרקטיקה הממשית, רק בעולם המציאות, אפשר להיות אשה (או גבר). הכמיהה, הסוד, הם פוטנציה, הם אפשרות – אבל הם אינם זהות. הזהות מתקיימת רק בעולם, כפי שכל מה שמתקיים ישנו בעולם.

תהיה זו טעות לראות את הסוד כעניין פרטי שלי. סודות לעולם אינם עסק פרטי. סודו הקטן של האדם הוא תמיד חלק מהשיח הציבורי. הגיונם ומשמעותם של סודותינו תלויים בהקשר החברתי. גם הסיסמה של כרטיס האשראי, פרטי חשבון הבנק ואפילו רישומי התיק הרפואי ניתנים להבנה רק במסגרת של פרהסיה מסוימת. הפרטיות שלנו איננה אלא צורה של קשר בין הפרטי לחברתי.

האמונה בדבר המוחלטות של זהותי הגניטלית, הבלבול, הבושה וכל שאר השדים שרדפו אותי – כל אלה לא נבעו ממני; הם נכפו עליי מבחוץ. שנים רבות חלפו עד שהבנתי שכל אלה אינם חלק ממני אלא ניטעו בי עקב האמונות שהוקנו לי בדבר טיב העולם, אמונות שגויות לחלוטין, אמונות שכל תכליתן הייתה לצמצם את אפשרויות קיומי לתבניות רצויות ולגטימיות אגב סילוק כל אפשרות אחרת. זו הייתה השתלטות עוינת ואלימה של הציבורי על האישי.

השנים חלפו. ברגעים מעטים של צלילות אמרתי לעצמי שהדבר שהייתי כמהה לו כבר לא יקרה בחיים האלה. זה היה ברור; השכל הישר אמר בכיבוד שהדבר אינו אפשרי – אבל כדברי איינשטיין, השכל הישר אינו אלא אוסף הדעות הקדומות שצברנו עד גיל 18. אי-אפשר להחביא לנצח את הסתירה הפנימית. בשנה מוזרה אחת הלכו ונפרמו חוטי חיי הקודמים. בסדרת משברים קרסו אחד אחד המבנים שהחזיקו את הזהות החלופית. לא יכולתי להמשיך ולרחוץ בנהר חיי הנורמטיביים; נוף חיי השתנה. הילדים גדלו (תפקיד האב הצטמק), הזוגיות נקלעה למשבר (כבר לא הייתי "בעל של"), העבודה איבדה משמעות (כבר לא בוס גדול). לבסוף נעו הציירים של גלגלי השיניים ולוחות טקטוניים הסתדרו בתבנית חדשה. נקודות בזיכרון שעד אז נראו זניחות התחברו על פי תבנית חדשה. לפתע אפשר היה לתת שם לדברים,

לדבר עליהם, וכשיש דיבור – יש קיום. הרגשות המוסתרים יצאו מהמחשכים. נעשית מסוגלת לדבר עליהם, לומר את הדברים מפורשות: אינני גבר, אני אשה – כל השאר, כמו שאומרים, הוא היסטוריה. קרה עוד דבר מוזר: בד בבד עם היכולת לדבר על רגשותיי נעלמו הניכור ותחושת הזרות. סוג חדש של קשר עם אחרים נהפך לאפשרי. שיח חדש עם העולם. צ'ואנג טסה אמר שרק שוטה יאמין שאפשר להחביא את הקטן בתוך הגדול. מי יאמין שאפשר להחביא את האמת ההומה בנפש בתוך מראית העין החיצונית? התרמית מצליחה לזמן מה, לפעמים לזמן ארוך, אבל במוקדם או במאוחר מגיע גנב ומעלים את שרצינו להסתיר. הפתרון על פי צ'ואנג טסה הוא להחביא את העולם בתוך העולם. התברר שעולם שלם היה מוכמן בצנעת נפשי והעולם הזה דרש עכשיו את מקומו בעולם הממשי. הפרטי והציבורי דרשו להיות לאחד.

***

האשה שהציגה אותי לפני הקהל שבא לשמוע את הרצאתי אמרה: "הערב נשמע את גברת נורה גרינברג, שהיא גבר שנהפך לאשה".

לא הייתה זו הפעם הראשונה שבה נחשפתי ליחס הנונשלנטי לשפה של הרבה אנשים סיסג'נדרים ולצורך שלהם לאשר מחדש את גבולות המציאות שלהם; אבל כמו תמיד הצרימה גרמה לי להתכווץ. סליחה? נאלצתי לתקן. אינני "גבר שנהפך לאשה". אני אשה; רק לכם יש צורך לציין את עברי, לוודא שתבנית העולם נותרה יציבה, מוכרת ועומדת.

עם היכולת לראות את רגשותיי החבויים, לדבר עליהם ולממש אותם החריף המאבק על הגדרת המציאות. השפה בונה את עולמנו, והדיבור הוא כלי נשק בזירה פוליטית שבה נלחמים על כוח ושליטה. הכוח להגדיר את המציאות פירושו הכוח לקבוע מי לגיטימי יותר, מי לגיטימי פחות ומי אינו לגיטימי כלל, למי יש גישה למשאבי החברה, מי הוא פרסונה בעלת סוכנות, מי רלוונטי ומי בלתי-נראה. מאז התחלתי את חיי כאשה התוודעתי לקונפליקט המתקיים בין גרסאות של המציאות, לניסיונות של סיסג'נדרים להמשיך ולקיים את הפרדיגמה שעל פיה האיבר שבין הרגליים (או הכרומוזומים, או הביולוגיה, או כל מהות אחרת המדומיינת כדטרמיניסטית ובלתי-ניתנת לשינוי) קובע את הזהות שלנו.

פעם אחרת, בתום הרצאה על מגדר שהקהל בה היה מודע להיותי אשה טרנסג'נדרית, עמדתי ושוחחתי עם כמה אנשים. אשה אחת נעצה בי עיניים חודרניות. היא התקרבה עוד ועוד, עד שלרגע נדמה היה לי שהיא מתכוונת לנשק אותי. לפתע נסוגה בהבעת ניצחון, לוחשת: "אה, יש לה כמה שיערות בפנים". מתברר שהיא הצליחה לאתר מעט פלומה מעל לשפתי העליונה, ועכשיו נחה דעתה: הנה ההוכחה שפעם גבר – תמיד גבר. אין חשש מערעור המציאות.

פעם ביקשתי מפקידה במוסד רפואי לתקן מכתב שנופק לאחד ממטופליי, גבר טרנסג'נדר. המכתב המקורי התייחס אל האיש בלשון נקבה. "אבל היא (כך במקור) לא עברה עדיין ניתוח לשינוי מין!", טענה. הסברתי לה שהניתוח אינו רלוונטי ושככל מקרה אין זה תפקידה לקבוע את זהותו של איש. היא עמדה על שלה: "צר לי", פסקה, "אני לא מוכנה לעשות שקר בנפשי". שקר בנפשה! לא פחות! מה מתרחש בראשו של אדם שמכתב אדמיניסטרטיבי פשוט מעורר אצלו תגובה רגשית עזה כל כך? אפשר להבין את התעקשותו של נשוא המכתב, שהרי מדובר בזהות שלו, אבל הפקידה? מה לה אם המכתב כתוב בלשון זכר או בלשון נקבה?

מתברר שזהותו הפרטית של האחד היא הבניית המציאות של האחר. בני הקבוצה ההגמונית (במקרה זה, סיסג'נדרים) תובעים בעלות על הגדרת המציאות. האמפטי-דאמפטי הבין את זה: אין למילים משמעות משלהן ובעל השליטה והכוח הוא שמקנה להן משמעות. מכאן, שכל מסכת הסטיגמות, הסטראוטיפים, האפליה, ההדרה וההתנשאות – וגם הסודות וההסתרה שממנה סובלים אנשים טרנסג'נדרים – איננה אלא מלחמת מאספ של אותם סיסג'נדרים המתעקשים לשמר את הפריבילגיה שלהם להגדיר את המציאות ולראות את עצמם כלגיטימיים, אותנטיים ושווים יותר. מדובר בדינמיקה מוכרת ביחסים בין קבוצה הגמונית לבין מיעוט מדוכא.

הבנתי את זה רק אחרי שהשתחררתי מהתבניות הנוקשות שנכפו עליי ורכשתי את הכוח לראות את העולם בעיני שלי. חיי, כמו חייהם של כל האנשים הטרנסג'נדרים, נהפכו למאבק על הגדרת הזירה הציבורית כדי שתכיל גם את אפשרות קיומנו. לא כמבקשי נדבות של "פתיחות", "סובלנות" או "קבלה" של מי שרואים עצמם כבעלי זכות קיום עדיפה (הימרה הזאת של הסיסג'נדרים, להיות מי שמעניקים את זכות הקיום במחיצתם למי ששונים מהם!). המאבק הציבורי הוא גם פרטי: המודעות הפוליטית להשפעה של יחסי הכוח בין שתי הקבוצות על אפשרות הקיום הלגיטימי היא הישג שחירות האדם הטרנסג'נדר ומשמעות חייו תלויים בו. ההישג הזה אינו מובן מאליו. בלי המודעות להכרח להיות חלק לגיטימי מן הפרהסיה – לא להסתתר, לא להצטדק ולא להתנצל – האדם הטרנסג'נדר יכול לעבור טיפולים רפואיים, לשנות את הופעתו החיצונית כך שתתאים למגדר שלו ואף לחיות בזהות האותנטית שלו, אך ללא המודעות הפוליטית מסעו אל הקיום המלא יהיה מוחלש ולוקה בחסר. הסוד הפרטי הוא שלילת הקיום במציאות, ורק ביטולו והפיכתו לחלק לגיטימי מהשיח הציבורי יכולים להבטיח קיום ממשי ובעל משמעות.

